

Maxim Butčenko

The background of the cover is a dark, atmospheric illustration of a war-torn landscape. A large, bright yellow and orange fire or explosion dominates the left side, casting a glow over the scene. In the foreground and middle ground, several soldiers in dark uniforms are visible. One soldier in the center-left is standing with his arms raised, possibly in a gesture of triumph or defiance. Other soldiers are crouching or moving through the debris. The overall color palette is dark, with shades of brown, black, and grey, punctuated by the bright colors of the fire. At the bottom of the cover, there is a horizontal line of yellow barbed wire.

**UMĚLEC
VÁLKY**

Maxim Butčenko

Umělec války

Максим Бутченко
Художник войны

Kniha byla vydána ve spolupráci se Školou státní správy CAPS

Книга издана при содействии школы государственного
управления CAPS

copyright © Maxim Butčenko, 2015
translation © Magda Bělková, 2016

ISBN 978-80-7511-282-8
ISBN 978-80-7511-283-5 (epub)
ISBN 978-80-7511-284-2 (pdf)

Kapitola 1

Separatisté v Luhansku násilím obsadili sídlo ukrajinské tajné služby SBU, v budově vyrazili dveře a rozbili okna.

Východní varianta, 6. 4. 2014

Ozbrojení luhanští separatisté vyhlásili ultimátum a oznámili, že nebude-li vyhověno jejich požadavkům, dojde k otevřenému konfliktu. Tyto informace pocházejí z videozáznamu, který pořídili aktivisté po obsazení budovy SBU v Luhanské oblasti. „My, sjednocený štáb armády Jihovýchodu, se obracíme k lidu v našich oblastech: Jestli nebude vyhověno našim požadavkům, dojde k otevřenému konfliktu. Budova oblastního sídla ukrajinské tajné služby je plně pod naší kontrolou. Naše armáda se rozrostla, a bude-li to nutné, jsme připraveni vyslat záložní jednotku do Doněcku,“ oznámili separatisté.

webové stránky Ukrajinských
národních novin, 7. 4. 2014

Muž ve středních letech, neformálně Petrovič, oficiálně Kolja Černyšev, si s gustem odplivl na chodník a na mobilu zmáčkl tlačítko „zavěsit“. Na jeho drsné, jakoby sekerou vytesané tváři se objevil zmatený výraz. Kolja Petrovič stál v úzké uličce s názvem, který je pro Donbas

typický – Moskevská. Rodinné domy s šedivými, místy popraskanými břidlicovými střechami vypadaly jako staré želvy, které se kdoví proč seskupují do pravidelných, dlouhých řad. Jeden pruh se stácel a mizel v dáli, až člověk nabýval dojmu, že „želvy“ postupně umírají. Podél domů se táhl dřevěný plot, skrz který bylo vidět na celý dvůr – periferii města Roveňky, tvořenou provinčními hornickými příbytky. Místní lidé pracují převážně v dolech, na trhu nebo v jednom ze dvou tří malých, bezvýznamných podniků. Petrovič se právě vracel domů ze šichty, když mu zazvonil telefon. Telefonát ho tak rozčilil, že si chvíli po jeho ukončení znovu odplivl – tentokrát už na plot svého domu. Rozrušený Černyšev nahlas zanađával a vylekal dva psy, kteří jako by pochopili, co majitel říká, a tlumeně zaštekali do prázdna. Kolja chvíli přešlapoval na místě, a když se rozhodl, že vejde na dvůr, vyřítil se z protějšího domu jeho soused Anton Nedělkov, vyzábly třícátník s orlím nosem. Anton pospíchal k nejbližšímu kiosku pro cigarety.

„Hej, sousede, slyšel jsem, že banderovci vyslali do města kolonu ukrajinských nacionalistů, mají v plánu popravít muže a ženy donutit, aby pracovaly na poli. Na křižovatce je teď veřejné shromáždění, pojďme tam!“ vyhrkl Černyšev, který po celou dobu divoce gestikuloval. Jako odpověď čekal od souseda všechno; od primitivních nadávek nejtvrđšího kalibru až po stav blížící se mdlobám.

Poté, co bývalý prezident Viktor Janukovyč utekl z Ukrajiny a parlament se stal jediným legitimním orgánem moci v zemi, se na Donbasu spustila vlna veřejných shromáždění. Zpočátku byla mírná a často je organizovali představitelé regionů, aby dali Kyjevu najevo, že by nebylo rozumné brát je na lehkou váhu. V Doněcku a Luhansku zatím několikatisícové davy obsadily sídla ukrajinské tajné

služby SBU, policie a státního zastupitelství. Ostatně, jak později vyšlo najevo, mocenské struktury zaútočily na průzkumné a sabotážní skupiny ruské vojenské rozvědky GRU. Ve stejnou dobu začala působit antiteroristická operace ukrajinských ozbrojených sil (ATO). A když byly v Doněcké oblasti spuštěny klíčové akce, vystrašení obyvatelé malinkých měst v Luhanské oblasti den co den očekávali příchod Národní gardy.* Tyto zvěsti znepokojovaly místní mnohem víc, než kdyby v okolí řádil mor, který zahubí všechno živé.

Ačkoli Petrovič do souseda neúnavně hučel všechny ty strašné prognózy, Anton nepropadl hysterii a z nějakého důvodu ani nezačal křičet: „Zachraň se, kdo můžeš!“

„Jdi ty, Koljo, měl by ses z toho vyspat,“ řekl mu na to Nedělkov a otočil se.

Slovo „vyspat se“ rozvibrovalo Petrovičovo nitro jako sbíječka. Pět minut souseda přesvědčoval o tom, že Kyjev vyslal do Roveněk vojska, která mají v plánu obsadit město a zdejší obyvatele nahradit lidmi ze západní Ukrajiny. Potom, co pronesl projev o temné budoucnosti města, rozčilený Černyšev vši silou praštil do svého plotu, až se odštípl kus dřeva, který proletěl oknem...

„Vidíš, všechno je špatně! Vidíš to?“ téměř zakřičel Petrovič a vytřeštil oči, jako kdyby viděl ducha. Anton pomalu přešel očima ze sousedových obřích očí přes plot až na rozbité sklo.

„Opravdu, je to znamení,“ pomyslel si.

---

* Národní garda je pořádková služba s policejními i vojenskými pravomocemi, podřízená Ministerstvu vnitra Ukrajiny. Byla obnovena v březnu 2014, doplněna ukrajinskými dobrovolníky a funguje v podstatě jako vnitřní vojsko ukrajinského ministerstva vnitra (pozn. překl.).

Anton na znamení věřil: ve svém nudném, maloměstáckém životě nacházel stopy, které ho vždycky přivedly k něčemu novému. Na cestě života, rozprostírající se v zažloutlé stepi pokryté suchou trávou, se pokoušel najít zelený flek svěží trávy.

Proto i teď souhlasně kývl na Petroviče, jako by říkal: pojďme na to shromáždění. Za dvacet minut už byli na Ďakovské křižovatce u výjezdu z města. Silnice byla zablokována několika desítkami účastníků shromáždění. Bylo mezi nimi pár starců, stařenek s barevnými šátky, opilých mužů a jedna zavalitá žena, která s sebou kdoví proč přitáhla pánvičku se zeleným dnem. Místní televizní stanice PIK TV od rána vysílala zprávy, že se očekává příchod ukrajinských vojsk, a všechny, kterým není osud města lhostejný, prosila, aby se shromáždili u výjezdu z města. Někteří přijeli autobusem, další dorazili po svých a teď se všichni tlačili u krajnice. Jen ti nejdůležitější si troufli postavit se doprostřed vozovky a podobní hrdinům dávných eposů hleděli vpřed, jako by očekávali nájezd mongolských Tatarů.

Jeden z těchto bohatýrů – namol opilý, už dlouho neholený muž s temnými kruhy od důlního prachu kolem očí – máchal rukama, jako by chtěl řídit dopravu. Jméno tohoto bohatýra však vůbec neznělo jako z hrdinného eposu – Miška Zacharov. Nebylo mu ještě ani šedesát a už byl v důchodu, přesto ze zvyku pořád chodil do práce. Takových jako on je ve městě deset tisíc. Pracují na šachtě, kde buď hloubí, nebo těží, a po odsloužených dvaceti letech odcházejí do předčasného důchodu, protože práce v dolech je na seznamu obzvlášť nebezpečných profesí. Šachtu ale neopustí, místo toho si obstarají nějakou lehčí hornickou práci. A tak Miška, který pociťoval jistou vážnost své pozice, stál na místě, zápasil s kašlem a kocovinou a neúnavně se snažil řídit dopravu. A jako naschvál banderovci do tohoto zchátralého městečka ne a ne přijet.

Hluboce roztrpčený Zacharov pohrozil do dále zařatou pěstí, kterou brázdily temné proužky zařraného důlního prachu, opustil své místo a přistoupil blíže k davu, načež se chopil mikrofonu.

„Soudruzi, chtěl bych říct...“ začal chraplavě, ale větu nedokončil. Mikrofon mu vytrhla žena s pánvičkou a se zoufalstvím hospodyně, které se právě připálila pečeně, zakřičela, že obyvatelé Roveněk musí okamžitě zastavit „hnědý mor“, který se na město řítí. Opilý Miřka chtěl pokračovat ve svém radikálním projevu a pokusil se řečníci vyzbrojené pánvičkou vytrhnout mikrofon. Tlustá žena to vytušila a vmžiku pohotově provedla následující manévry: rozmáchla se pánví a „bezděčně“ opilého muže uhodila. Tedy, mám-li být zcela upřímný, vši silou ho trefila do brady, až se zřítíl k zemi.

„Lidi dobří, jen se podívejte: upadl do bezvědomí, neustál to napětí!“ vykřikla žena s pánvičkou přesně v ten moment, co muž padal k zemi. „A přesně tohle s námi chtějí udělat banderovci, chtějí nás dostat na kolena!“

Anton se ušklíbl. Tato událost přidala boji s mytickým nepřítelem, který byl údajně na cestě do provinčního městečka, komický nádech. Většinu účastníků shromáždění tvořili buď nezaměstnaní, nebo důchodci. Vypadalo to, jako by anděl „padesátníků“ z dlouhé chvíle všechny své svěřence shromáždil na toto místo – do několika „zájmových skupin“. Jedni u výjezdu vášnivě hrají domino, druzí na tom samém místě odhazují vajgly a ti nejodvážnější jdou vstříc nepřátelským tankům.

Když už se chystal odejít, přiskočil k mikrofonu urostlý mladík se svatojiřskou stužkou* na klopě a baseballovou pálkou v ruce. Vlasy měl stažené do japonského copu.

---

* Tyto oranžovočerné stužky se staly od jara 2014 symbolem proruských separatistů (pozn. překl.).

„Jestli přijedou, vypořádejme se s nimi tak, jak se oni vypořádali s příslušníky Berkutu* na Majdanu!“ křičel „Japončík“.

V davu to zahučelo jako ve včelím úlu.

„Vezmeme Molotovovy koktejly a nandáme jim to tak, jak to oni nandali našim berkutovcům!“ hřímal dál chlápek s pálkou. „Já vám říkám: vezmeme flašky, benzin a sejmeme je! Ať odsud táhnou, pryč z naší země a vůbec! Dost bylo řečí! Musíme jednat!“

Proslov „ve jménu Molotova“ dav znepokojil. Někdo křičel, že je třeba stavět barikády, stařeny vřeštěly, že proti „temným silám z Majdanu“ musí být vypraveno procesí a že „ďábla je třeba vymýtít svěcenou vodou“. Miška, který konečně přišel k sobě, vytrhl mikrofon ječícímu staříkovi, který zrovna vzpomínal, „jak voní německé holínky, zašpiněné od roveňské hlíny“.

„Soudruzi, chtěl bych říct...“ začal chraplavě Miška a rozhlížel se do všech stran.

Na vteřinu se zadrhl a pokračoval už jistějším hlasem: „Soudruzi... Soudruzi! Pojdme se radši opít!“

Dav zahučel jako transformátor v nočních hodinách. Pomalu se smrákalo a shromáždění se začalo rozpouštět, asi jako když si člověk představí horkovzdušný balon, který místo toho, aby zamířil vzhůru do nebes, ležel na zemi a spíš připomínal známou gumovou pomůcku.

Anton se snažil očima najít Petroviče, ale ten jako nashvál zmizel. Nadešel čas se vrátit. Mlha jako jemný

---

* Berkut byly ukrajinské pořádkové policejní síly určené k potlačování veřejných protestů. Příslušníci těchto jednotek jsou odpovědní za násilí a smrt demonstrantů na Majdanu v zimě 2013–2014. Po Majdanu byla jednotka rozpuštěna a její velitelé uprchli do Ruska či na okupovaný Krym (pozn. překl.).

štěteček pozvolna rozmazávala tváře přítomných, stromy i ceduli „Roveňky“. Postavy těch, kteří ještě neodešli, bloumaly podél cesty jako stíny předků, kteří před třiasedmdesáti lety úplně stejně vyrazili do boje s fašismem. Jen s tím rozdílem, že nyní se tyto stíny míhají v hustém jarním ovzduší, aniž by nacházely klid a útočiště.

Kapitola 2

Představitelé Luhanské městské rady požadují dekriminlizaci aktivistů, kteří obsadili SBU. „Je nezbytné, aby byl ruskému jazyku co nejdříve na legislativní úrovni přiznán status druhého státního jazyka a tento konflikt jednou provždy skončil. Jsme jednotný lid a úmyslné vyostření jazykové otázky nás nemůže rozdělit. Nejdůležitější je, aby nedošlo ke krveprolití,“ sdělují představitelé městské rady. Zároveň počítají s tím, že obyvatelé Luhanska jsou proti jakýmkoliv projevům radikalismu a extremismu, ani by je neobhajovali dobrými úmysly. Jsou ale unavení neustálými otřesy, touží po stabilitě, chtějí mít jistotu zítřka a osobní bezpečnosti sebe i svých blízkých.

webové stránky ukrajinských novin Podrobnosti, 11. 4. 2014

Sotva Anton vpodvečer překročil práh svého domu, hned si uvědomil, že si zapomněl koupit cigarety. Nespokojeně si povzdechl a chystal se zpátky ke stánku, když mu najednou naproti vyběhla mladší dcera Diana. Antonova tvář se bezděčně rozzářila úsměvem. Natáhla k tátovi ruce a ten ji zvedl jako hračku. Ta ale vyrostla!

Od jejího narození uplynuly tři roky. V den, kdy Diana přišla na svět, se Anton vrátil z Luhanska doslova vysušený – jako by z šedesáti procent vody v jeho těle

zůstalo jen deset. Byl to jeho třetí pokus dostat se na Luhanskou národní univerzitu T. Ševčenka, na fakultu výtvarného umění. Třetí a poslední. Všechny jeho pokusy stát se profesionálním umělcem skončily tak, že neudělal zkoušku.

A to přitom už jako dítě krásně maloval. První krajinu, která skutečně stála za pozornost, namaloval starými sovětskými barvami v deseti letech: hluboká, citronově žlutá step a mírně se svažující kopce, namačkané jeden na druhý, se táhly k obzoru. A rudé skvrny západu slunce v dáli podpalovaly temnou haldu připomínající pyramidu.

Byl to neobyčejný výkres. Stejně jako všechny děti, i Anton skotačil, proháněl se po venku a neposlouchal. Posadit ho ke stolu nebylo jednoduché. Ale když začal malovat, nepřestal, dokud nebylo hotovo.

Otec tehdy pohlédl na výkres, potom na vyhublého, kudrnatého Antona, který tiše seděl za stolem a načrtával si další obrázek, a mlčel. Ale v tom mlčení jako by se zhustily všechny jeho nesplněné touhy. Pohládl Antona po hlavě a řekl: „Jsi jako já.“

Uplynulo dvacet let a Anton si ta slova vybavil, jako by je slyšel včera. Ačkoli je pravda, že hlubší smysl této krátké otcovské fráze pochopil až mnohem později.

„Tati, tati, ploč nic nežíkáš?“ Slova maličké Diany vrátila zadumaného Antona do reality. Zatřásl hlavou, jako by se chtěl té myšlenky zbavit, stejně jako popelu z cigarety.

„Víš, holčičko, tatínek si myslí, že je to tak někdy lepší,“ ušklíbl se.

V tu chvíli vstoupila Antonova manželka Ljubka. Plnoštíhlá žena se ztrhanou tváří neřekla ani slovo, sebrala dceru, kterou odnesla do druhého pokoje, a zavřela za sebou dveře. Už pátý den spolu nemluvili. I když – opravdu teprve pátý?

Všechno začalo, když poprvé nastoupil na univerzitu. Tehdy se scházeli, chodili spolu do barů a jednou, když už měl Anton trochu upito, řekl Ljubce svůj příběh: od dětství snil o tom, že se stane umělcem, bude vystavovat ve známých galeriích a živit se uměním. Ljubka, která se zrovna napila piva, div nevyprskla. Jaké umění? Každý přece musí jít pracovat do dolu! Jak jinak by se dalo v tomhle městě uživit?

Na tuto otázku tenkrát Anton neuměl odpovědět a stejně by to bylo zbytečné. Dva měsíce po tomto rozhovoru Ljuba otěhotněla a za čtyři měsíce už byli svoji. Vzpomíná si na chvíli, kdy stáli v patrové budově obecní rady městské části Klenovj. Mladý pár neměl peníze na to, aby obřad proběhl na místní radnici. Museli by zaplatit 200 hřiven, kdežto na obecní radě je tato radost vyšla všeho všudy na 80 kopějek. Předsedkyně rady, statná žena v dlouhých, světlých šatech zdobených uvadlými hadrovými růžičkami červené barvy, je slavnostně a s vypětím, jako by sama litovala, že její mládí už je nenávratně pryč, prohlásila za muže a ženu. Potom zmáčkla tlačítko na magnetofonu a ozval se, ne, spíš zařval, Mendelssohnův Svatební pochod. Novomanželé vyděšeně pohlédli na předsedkyni a na její účes, který připomínal zlověstně se vzdouvající devátou vlnu. Tři lidé v jedné místnosti, a to byla celá ta sláva. A potom přišel na řadu rodinný „večírek“: v domě ženichovy tchyně se sešli rodiče, sestry a strýcové. Anton seděl v čele stolu a objímal tu masivní část Ljubina těla, které se u ostatních žen říká pas. Burácela hudba devadesátých let, všemožné pokrmy poskakovaly na stole v rytmu sto dvacet úderů za minutu, prázdné lahve se řadily jedna za druhou jako vystřelené nábojnice a nevěstina sestra zvědavě pokukovala po novomanželi. Antonova matka seděla v křesle a smutně přihlížela, jak její syn každou chvíli dolévá sobě i své novopečené manželce.

Ženichův bratr Sergej postával u vchodu do místnosti a s nepatrným opovržením si prohlížel hosty. To, že jsou bratři, nebylo na první pohled vůbec patrné: Anton je vysoký a kudrnatý, s drsnými, ostře řezanými rysy, kdežto Sergej je středního vzrůstu s jemně tvarovaným obličejem a rovným nosem. Jsou od sebe vzdáleni pět let, ale někdy by se mohlo zdát, že časová propast mezi nimi dosahuje téměř padesáti let.

Když byli malí, často se prali – buď mezi sebou, nebo s dětmi ze sousedství. Sergej na svého bratra dohlížel, ale málokdy byl schopen proniknout do jeho dětské duše, a často naopak docházelo k tomu, že se nezastával Antona, ale souseda Ženi, který bydlel opodál. Ale proč? Na tuto otázku asi nikdy nehledal odpověď a snad si ji ani nepokládal. Prostě to tak bylo.

Bratři nikdy nepřekonalí bariéru odcizení, která mezi nimi stála. Jejich příbuznost se jevila jako omyl, jako by jim ji někdo vnutil, ale ona v jejich duších nikdy doopravdy nezakořenila. Rozdílnost oba bratry dlouhou dobu nenápadně unášela opačnými směry.

Dokonce si ani nebyl schopen vybavit, že by si spolu někdy venku hráli. Jednou po sobě doma cákali vodu z lahví, až vytopili celý byt. Matka byla zrovna v obchodě, a když se vrátila, zalapala po dechu. Popadla pásek a vyrazila za Sergejem.

„To nebyl můj nápad!“ křičel na matku. „Já za to nemůžu,“ nepřestával rvát Sergej, který se zamkl v koupelně. „Anton si začal.“

„Otevři ty dveře, já ti dám Anton! Ty jsi starší, máš snad svoji hlavu,“ bušila na dveře máma. Mezitím se mladší bratr schovával v ložnici pod divanem.

A stejně tak i na svatbě byl každý z bratrů v jiném rohu místnosti. Oslava byla v plném proudu. Hosté podupávali v rytmu další písně o nešťastné lásce a sousedovic kočka

Tusja se opatrně procházela po prázdných židlích a zablácenou tlapkou se pokoušela stáhnout si pro sebe ze stolu kousíček štěstí.

První den novomanželů začal za doprovodu nezřetelného, zato mohutného funění mladé ženy. Sotva se Anton probral, chytil se za hlavu. Div se mu pronikavou bolestí nerozskočila. Větší část postele zaujímaloby robustní tělo jeho novopečené chotě. Anton se rozhlédl kolem. V koutě se povalovaly dary: zářivě červenomodrý jídelní servis, dvě peřiny, obraz zachycující polonahou štíhlou dívku s egyptskými pyramidami v pozadí, sada čínských nožů a hromada kytek, očividně natrhaných na sousedově zahradě.

Dopoledne strávili novomanželé v posteli a k večeru se rozhodli, že se projdou venku. Ljubka si s námahou přetáhla přes svá mohutná ramena květované šaty. Stála u zrcadla, od kterého ji oddělovala palisáda levných kosmetických přípravků, lak na nehty v lahvičce umazané od rudých šmouh a nedopitá lahev šampaňského, kterou si dotáhla včera z hostiny. Všechno by bylo v pořádku, až na to, že když šaty obepnuly její masivní poprsí, zasekly se a nešly přetáhnout dolů. Ljubka něco zamumlala. Její nahá kyprá stehna se bezmocně třásla netrpělivostí, rukama se snažila šaty stáhnout, ale látka se ne a ne poddat a sesunout k pasu. Anton ležel na rozestlané posteli a sledoval, s jakou zoufalou úporností se Ljubka snaží obléci.

Bavil se tou podívanou a s úsměvem, bez sebemenšího náznaku sexuálního vzrušení, polonahou ženu pozoroval. Bylo to, jako kdyby prováděla symbolický akt – vši silou se pokoušela vměstnat do rozměrů, které už byly dávnou minulostí, stejně jako doby, kdy se ještě jako dobře rostlá dívka procházela po ulici a hvízdali na ni podnapilí výrostci. Nerovný boj stále trval, ale šaty